

Hürriyet Gazetesi'nce 1964 Johnson Mektubu Süreci'nde Kullanılan Dilin Milliyetçi Söylem Bağlamında Söylem Analizi Yöntemiyle İncelenmesi

Received/Geliş: 12/02/2017
Accepted/Kabul: 03/10/2017

İsmail Cem FERİDUNOĞLU*

Öz

Bu çalışmanın konusunu 6 Haziran 1964'te Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahale kararı almasının ardından dönemin ABD Başkanı Johnson'ın imzasını taşıyan ve diplomasi tarihine Johnson Mektubu olarak geçen mesajın ve etkilerinin Hürriyet Gazetesi özelinde söylem analizi yöntemiyle incelenmesi oluşturmaktadır.** Kıbrıs'ta 1960'lı yıllarda doruk noktasına ulaşan şiddet eylemleri, Türkiye'nin bu soruna çözüm bulma çabaları ve hem iç hem de iç politikada takınılan tavrın daha iyi anlaşılabilmesi için Kıbrıs tarihinin dönüm noktalarına değinilerek 1964'e kadar gelinen süreç incelenmiş, ardından Türk basınının amiral gemisi olarak adlandırılan Hürriyet Gazetesi'nin 1964 yılı Nisan ve Temmuz aylarını kapsayan süreçteki tüm Kıbrıs haberleri söylem analizi yöntemi kullanılarak çözümlenmiştir. Kıbrıs sorunu konusunda literatürde pek çok çalışma bulunmasına rağmen bir gazete özelinde spesifik söylem analizine dayanan çalışma sayısının azlığı göz önünde bulundurularak bu çalışmanın literatüre önemli bir katkı yapacağı düşünülmektedir. Çalışma Kıbrıs Tarihi ve Nisan-Temmuz 1964 dönemi Hürriyet Gazetesi nüshalarının söylem analizi olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm için geniş bir literatür taraması yapılmış, ikinci bölüm içinse Nisan-Temmuz 1964 tarihlerindeki tüm Hürriyet Gazetesi nüshaları taranmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs, İsmet İnönü, Johnson Mektubu, Hürriyet Gazetesi

---

* Yrd. Doç. Dr., Giresun Üniversitesi Tirebolu İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü, cemferidunoglu@hotmail.com, ORCID ID : 0000-0002-8453-4178

The Language Used by the Hürriyet Newspaper in the Process of Johnson's 1964 Letter: A Discourse Analysis in the Context of Nationalistic Discourse

Abstract

This study is the investigation of the Johnson Letter, which carries the signature of the U.S. President Johnson, written on 6th, June, 1964 right after the Turkey's decision in interference to Cyprus and its effects on the basis of Hürriyet Newspaper with the method of discourse analysis. In the 1960s, the violence acts in Cyprus reached a peak point. Turkey's efforts to find a solution to this matter and its foreign and domestic behaviour in the milestones of Cyprus History are examined, the process until 1964 is observed and with the discourse method the Cyprus news of Hürriyet Newspaper, which is recognized as the leading newspaper of the Turkish press, are investigated from the months April to June of the year 1964. Although there are many studies regarding the Cyprus problem in the literature, there are only a few studies based on the discourse analysis of a newspaper; thus it has been considered that this present study will contribute to the literature. This study consists of two chapters: History of Cyprus and the Discourse Analysis of Hürriyet Newspaper issues from April to June 1964. For the first chapter a wide literature scan is made and for the second chapter all Hürriyet Newspaper issues from April to June 1964 are scanned.

Keywords: Cyprus, İsmet İnönü, Johnson Letter, Hürriyet Newspaper

1.Bölüm

Kriz Öncesi Dönemde Türkiye-Yunanistan- Kuzey ve Güney Kıbrıs İlişkileri

16. yüzyıldan 19. Yüzyıla kadar Osmanlı toprağı olan Kıbrıs, Akdeniz'in üçüncü büyük adası olmasının yanı sıra Anadolu, Suriye ve Kuzey Afrika'ya yakınlığı ile tarih boyunca stratejik bir öneme sahip, değerli bir toprak parçası olagelmıştır. (Braudel, 1990)

Egemenlik hakları Osmanlı'da saklı kalmasına rağmen4 Haziran 1878'de İngilizlere devredilen Ada'nın yönetsel ve hukuki durumundaki belirsizlik 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Lozan Antlaşmasınının 16.-21. maddeleriyle giderilmiş ve Kıbrıs,İngiltere toprağı olarak kabul edilmiştir.

Kıbrıs Rumlarının Megali İdea¹ Yaklaşımı ve Türk Hükümetlerinin Tavrı

Kıbrıslı Rumlar Kıbrıs'ın Osmanlı'dan kopuşu ve İngiltere'ye devri esnasında bunu Yunanistan ile birleşme yolunda önemli bir adım olarak görmüşler ve dikkatlerini de buna vermişlerdir. Lozan'dan sonra Ada'da görevlendirilen İngiliz komiserliğinin çabaları ile Türk vakıflarının İngiliz denetimine geçmesi, müftülüğün kapatılması (1927), Ada yönetiminde İngilizlerin Rumları memur olarak tercih etmeleri ile Kıbrıs Türkleri siyasi, ekonomik ve dini açıdan gitgide kısıtlanmaya başlarken Rumlar Megali İdea fikrinden sapmayarak kendilerine tanınan ayrıcalıkları bu fikri geliştirmek ve yaygınlaştırmak için kullandılar.(Gazioğlu,1996: 88)

Rumların Ada'da 1950'lere doğru artan faaliyetlerine Türk basını ve kamuoyu bir duyarlılık geliştirerek tepki vermeye başlamıştır. İstanbul, Ankara ve İzmir'de üniversite öğrencilerinin yoğun katılımıyla yapılan mitinglerde "Kıbrıs Türklerindir", "Kıbrıs Türktür", "Elini Uzatma Kıbrıs Türküdür" ve "Emaneti Alma Zamanı Gelmiştir" pankartları taşınmış ve basında da bu mitinglere yer verilmiştir. (Zafer Gazetesi, 1950, 17-18 Ocak)

¹ "Megali İdea", Yunanca "Büyük Fikir", "Büyük Ülkü" anlamına gelmektedir. Bir Yunan hedefi olarak Megali İdea, İstanbul'un (Konstantinopolis) merkezini oluşturduğu Bizans-Yunan İmparatorluğu'nun canlandırılması, Doğu Roma İmparatorluğunun topraklarının Yunan Krallığı'na katılması düşüncesidir." Oğuz Kalelioğlu, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi S 41, Mayıs 2008, s. 105-123

Bu gelişmelere rağmen Türk Hükümeti tarafsız ve sessiz politikasını korumuş, dönemin Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak “*Kıbrıs meselesi diye bir şey yoktur. Çünkü bu ada Büyük Britanya hükümranlığı ve yönetimindedir. İngiltere'nin ada üzerindeki hakları başka bir güce devretmek için bir niyeti olmayacağını ve böyle bir temayülü hiç bir zaman göstermeyeceğini biliyoruz. Bundan tamamen eminiz. Her ne çeşit olursa olsun, Kıbrıs'tan çıkacak herhangi bir kıskırtma sonucu değiştiremez*” açıklaması yapmıştır. (Bağcı, 1990: 101)

14 Mayıs 1950'de iktidara gelen Demokrat Parti de programında Kıbrıs'a yer vermemiştir. Bir gezi esnasında dönemin Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü Türkiye ile Yunanistan arasında bir Kıbrıs Sorunu olmadığını söylemiştir. (Bağcı, 1990: 102)

Kıbrıs'ın Uluslararası Sorun Haline Gelişi

Yunanistan, 1951 yılına gelindiğinde Birleşmiş Milletler'in Paris toplantısında Kıbrıs'ın kendilerine verilmesini resmen talep etmiştir. İngiltere'nin bu ilhak talebinin kabul edilemeyeceğini açıklamasının ardından (Obeling, 1987: 31) Yunanistan, 16 Ağustos 1954'de Yunanistan Başbakanı Mareşal Papagos imzası ile Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliğine başvurmuştur. Kıbrıs meselesi 24 Ağustos 1954 tarihinde BM gündemine alınmıştır. (Gürel, 1984: 169)

Bu gelişmeler üzerine Türk hükümeti de Kıbrıs meselesini milli bir dava olarak görmeye başlamış (Bağcı, 1990: 103), 1956 yılından başlayarak, statükonun korunması yönündeki görüşünü değiştirerek onun yerine, “Taksim” tezini geliştirmiştir. Taksim, uzun yıllar Kıbrıs meselesinde Türk Tezi olarak anılacaktır. (Armaoğlu, 1983: 133)

Kıbrıs tarihinde 1955 yılı bir dönüm noktasıdır. İngiltere ve diğer uluslararası güçler nezdinde ENOSİS taleplerine karşılık bulamayan Rumlar, Nisan 1955'te Albay Georgias Girivas liderliğinde EOKA (Ethniki Organasis Kiprion Agoniston) adı altında silahlı bir örgütlenme oluşturmuş ve Ada'daki Türklere yönelik şiddet eylemlerine girişmiştir. Bu aşamada İngiltere, Yunanistan ve Türkiye'nin de katıldığı bir konferans düzenleyerek Kıbrıs için yeni bir reform tasarısı ortaya koymuştur.

Londra Konferansı 29 Ağustos 1955'te toplanarak Kıbrıs için yeni bir anayasanın yapılması görüşülmüş ancak taraflar masada uzlaşmamış ve Türkiye'de patlak veren 6-7 Eylül Olaylarının yarattığı gerilim sonucu dağılmıştır.

Kıbrıs'ta var olan çatışmalı ortam dünya kamuoyu ve ABD için başka bir sorunu da su yüzüne taşımıştır: İkisi de NATO üyesi olan Türkiye ve Yunanistan'ın karşı karşıya gelmesi halinde NATO'nun zarar görmesi... Soğuk Savaş'ın hüküm sürdüğü bir dönemde bu endişenin gerçeğe dönüşmemesi adına ABD, Kıbrıs sorununa dahil olarak Ankara ve Atina nezdinde girişimlere başlamış ve 6-11 Şubat 1959'da Zürih Zirvesi, 17-19 Şubat 1959'da da Londra Konferansı toplanmıştır. Zürih ve Londra'da yapılan müzakereler sonucu gerekli hukuki protokoller tamamlanmış ve 16 Ağustos 1960'da Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuştur.

Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyetinin Açmazları

Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti, Zürih Zirvesi ve Londra Konferansında karara bağlanan anlaşmalar doğrultusunda “bağımsız bir devlet” olarak tasarlanırsa da Ada'da yaşayan iki toplumun istekleri yerine NATO ve uluslararası güçlerin dengelerine bağlı şekilde şekillenen, kendi anayasasını değiştirme hakkı dahi olmayan, tanım olarak ne federatif, ne üniter ne de parlamenter zemini sağlanmış bir devlet olmasıyla kendine has özellikler taşıyordu.

Her şeyin ötesinde bu devlet fikri bir Kıbrıslılık bilinci içermiyor ve Ada'da yaşayan iki toplumu birleştirici ve çatışma önleyici bir kimlik kazanamıyordu. (Fırat, 2001: 576)

Nitekim Bağımsız Kıbrıs Devleti'nin kuruluşunun hemen sonrasında Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios, Kıbrıs Anayasası'nın bazı maddelerinin değiştirilmesini talep etmiş ve bu sebeple 22-26 Kasım 1962'de Ankara'ya resmi bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Ancak vergi, silahlı hizmetler, kamu hizmetlerine katılım ve belediye sınırları ile ilgili tüm teklifleri Ankara tarafından reddedilmiştir. Kıbrıslı Türklerin de 1 Ocak 1963 tarihinden itibaren kendi belediyelerini işleteceklerini açıklamasıyla Makarios bu belediyeleri tanımayacaklarını deklare etmiştir. Henüz yeni kurulmuş ve Kıbrıslıların kurulmasında hiç bir söz hakkı almadığı genç bir devlette bu restleşmeler Ada halkının iyice ayrıştırarak ENOSİS ve Taksim isteyen kesimlerin daha fazla taraftar bulmasına yol açmıştır. Bu duruma bağlı olarak da Ada'da silahlı şiddet eylemleri tekrar artış göstermiştir.

Kıbrıs'ta Rumların şiddet eylemlerinin doruğa çıktığı olaylar dizisi Kanlı Noel olarak adlandırılan olaylardır. 1963 Noel'inde gerçekleşen şiddet eylemlerinde çok sayıda insanın katledilmesi sonucu 24 Aralık 1963 günü Ada'da bulunan Türk Askeri Birliği, karargahından çıkarak Lefkoşa'nın

Türk kesimini koruma altına almıştır. Şiddet olaylarının dinmemesi sonucu Türkiye bir taraftan zorlayıcı diplomasi ataklarına devam etmiş, diğer taraftan da 25 Aralık günü Türk savaş uçakları Kıbrıs üzerinde ihtar uçuşu gerçekleştirmiştir. (Şener, 2013)

İngiltere, Türkiye ve Yunanistan askerlerinden oluşan Barış Koruma Gücü 27 Aralık'tan itibaren, Lefkoşa'da Yeşil Hat olarak adlandırılan bölgede konuşlandırılmıştır. Daha sonra adı geçen devletler 15 Ocak 1964'te Londra Konferansı'nda bir araya gelmiş ancak taraflar arası anlaşmazlık sonucu görüşmeler kesilmiştir. Ada'da bir NATO gücünün konuşlanması çabaları da SSCB desteğini alan Makarios'un bu teklifi reddetmesi ile sonuçlanmıştır. Kıbrıs'a Türkiye'nin müdahale girişimi 15 Şubat 1964'te İngiltere'yi Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne başvurmaya itmiş ve BM, Kıbrıs'ta bir barış gücü kurulması ve soruna çözüm bulunması için BM Genel Sekreterinin bir arabulucu atamasını karara bağlamıştır.

Kıbrıs'a gelecek Barış Gücü beklenirken gittikçe artan şiddetin durması için İsmet İnönü Ada'ya müdahale etme konusunda TBMM'den yetki almıştır. Bunun üzerine Birleşmiş Milletler Kıbrıs Barış Gücü UNFICYP aceleyle Kıbrıs'a sevk edilmeye başlanmış ve Fin diplomat Sakari Tuomioja arabulucu tayin edilmiştir.

Bu gelişmeler üzerine Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios 1959 anlaşmalarından biri olan İttifaklar Antlaşması'nı tek taraflı olarak fesh ettiğini açıklamış, Yunanistan da bu fesih kararını desteklemiştir. Atina'da bulunan EOKA kurucusu Albay Grivas Kıbrıs'ta ENOSİS için tekrar harekete geçmiş, Türkler Türk Mukavemet Teşkilatı'nı organize ederek örgütlenmeye başlamıştır.

Ada'daki durum Nisan 1964'e gelindiğinde çatışmalı ve gergindir. Diplomatik girişimlerin bir çözüm sağlamadığı, Barış Gücü'nün güvenliği tesis edemediği, iki toplumun birbirinden tamamen koptuğu, uluslararası düzeyde NATO'nun güneydoğu kanadını tehdit eden, Türkiye ile Yunanistan arasındaki dostane ilişkileri ortadan kaldıran bir süreçte Türk kamuoyu da gergin bir bekleyiş içindedir. Türkiye'nin hem iç hem de dış politikası Kıbrıs sorununa bir hal çaresi bulunmasına kilitlenmiş vaziyettedir.

2. Bölüm

5 Mayıs – 5 Temmuz 1964 Tarihleri Arasında Hürriyet Gazetesi Kıbrıs Haberlerinin Söylem Analizi

Yöntem

Kıbrıs'ta 1964 yılında gerilimin iyice tırmanması, Zürih Anlaşmasının feshi ve Kıbrıs'ın uluslararası arenada, özellikle NATO içi dengeleri etkileyecek şekilde bir sorun olarak tezahürünün ardından bu makalenin de ana konusunu oluşturan Johnson Mektubu'nun Hürriyet Gazetesi'ndeki ele alınış şeklini söylem analizi tekniği ile değerlendirebiliriz.

Gazete ve dergiler için 1960'da yeni bir dönem başladı. Gazeteler politika ve ekonomi başta olmak üzere hemen her konuda çözüm yolları öne sürmeye başladılar. Kamuoyu nabzını tutan ve kanaat önderliği rolü üstlenen gazeteler tirajlarını hızla arttırdılar. 1960-1971 yılları arasında Günaydın üç yüz elli bin, Tercüman üç yüz bin, Milliyet iki yüz bin, Akşam yüz elli bin tiraja sahipti. Hürriyet Gazetesi'nin ise bahsi geçen on yıllık süreçteki ortalama günlük tirajı 100 bin idi. Bunda Hürriyet'in dinamik, heyecanlı haber yapmasının yanında köylülerce en çok tercih edilen gazete olmasının da rolü büyüktür. (Topuz, 1973: 225)

Hürriyet Gazetesi bu çalışmanın konusunu oluşturan 1964 yılında günlük ortalama 435.120 tirajı ile Türk kamuoyunu etkileme gücüne sahip önemli bir yayın organıdır. (Hürriyet, 1964, 5 Haziran) Diploması tarihinde önemli bir yere sahip olan ve basından gizlenen Johnson Mektubunu gazeteci Cüneyt Arcayürek'in 13 Ocak 1966 yılında ortaya çıkarması ve Hürriyet Gazetesi'nin de bunu "*Hadiseler Yaratan Mektubun Tam Metnini Açıklıyoruz: İşte Johnson Mektubu*" başlığıyla manşetten vermesi Hürriyet Gazetesi'nin konuya olan hassas ilgisini de gözler önüne sermektedir.

Jonhson Mektubu Öncesi Hürriyet Gazetesi: Yaklaşımlar – Haberler

Hürriyet Gazetesi ele aldığımız 5 Mayıs - 5 Temmuz 1964 tarihlerinin tümünde Kıbrıs konusunu manşetten vermiştir.

Hürriyet Gazetesi'nde yer alan Kıbrıs başlıklı yazıların büyük kısmı haber içeriklidir. Hürriyet Gazetesi'nde o dönem köşe yazarlığı müessesesinin olmayışı, başyazar köşesinin dahi bulunmayışı Türk basın tarihi incelemelerine de konu olabilecek düzeyde ilginç bir ayrıntıdır. Bu bağlamda kamuoyuna verilmek istenen mesajları, Hürriyet'in olaylara genel

yaklaşımını ve politik duruşunu haber metinlerinin çözümlenmesi ile anlamanın mümkün olduğunu söyleyebiliriz.

Hürriyet Gazetesinin Kıbrıs konusuna yaklaşımını incelerken söylem analizini, habercilik üzerinden gerçekleştirmek gerekmektedir. Hürriyet Gazetesi'nin haber verişi tarzı daha çok “kayıt altına alınmış konuşmaların aktarımı” şeklinde gerçekleşmektedir. Hürriyet Gazetesi Kıbrıs meselesinin her geçen gün daha da büyüdüğünü gözler önüne seren dinamik bir habercilik sergilemektedir. Haber devamlılığı, Kıbrıs konusunun kesintisiz manşette olması, Yunan basınının takip edilmesi ve Yunanistan'la ilgili haber metinleri bu dinamik gazeteciliğin örnekleridir.

Habercilik temeli üzerinde, kamuoyunun hassasiyetle takip ettiği bir konuda etkili bir noktada duran Hürriyet Gazetesi, Mayıs 1964' te “Yunanistan'da Mağarada Yaşayan Türkler” adında bir yazı dizisine başlar ve algı yönetimine iyi bir örnek teşkil eden bu yazı dizisi ile Kıbrıs konusundaki bakış açısını Yunanistan'daki Türkler üzerinden ortaya koyar.

Yunanistan'da Mağaralarda Yaşayan Türkler Yazı Dizisi

5 Mayıs'ta Hürriyet, “Yunanistan'da Mağaralarda Yaşayan Türkler” başlığı ile üç gün süreceğini duyurduğu bir yazı dizisine başlar, ancak yazı dizisi 6-7 Mayıs tarihlerinde yayımlanır ve iki günde son bulur.

Yazı dizisinin ilk başlığı “Yunan Demokrasisi Batı Trakya Türklerini Silindir Gibi Eziyor” dur. Alt başlık “*En büyük taktikleri, Türk toplumunu geri zekâlı insan olarak yetiştirmek*” şeklindedir ve Batı Trakya'da yaşayan Türk nüfusu hakkında kısa bir bilgilendirme yapıldıktan sonra Yunan Hükümetinin bu beşeri trajediyi “Demokrasi, Hürriyet ve Adalet” tekerlemeleriyle gizlemeye çalıştığına vurgu yapılır. Yazının solunda altı çıplak bir çocuk fotoğrafının altında şu resim altı yazısı yer almaktadır.

“Altı açık, üstü kapalı. Bu çocuk gelişmenin şartlarını nasıl bilirsin? Öğreten nerede? Böyle geldi, böyle gidecek... Dünyaya gelişi bile annesinin kudreti, Allah'ın yardımı ile olmuş. Ebesiz, ilaçsız, gıdasız doğmuş. İmkânsızlıkları yaratan Yunan kanunlarının adaleti ile gelişecek zavallı yavru... İşte Batı Trakya Türklerinin hali.” ifadeleri yer almaktadır.

Diğer fotoğraf ise evinin önünde iş yapan bir kadın ve çocuğunu resmetmektedir. Resim altı yazısında “Didimotino Köyünde yaşayan bir Türk kadının, inini çamurla sıvadığı” belirtilmiştir.

Yazı dizisinde Batı Trakya Türklerinin durumu belli noktalar üzerinde yoğunlaşarak anlatılmıştır.

- 1- Yunan Hükümetinin, Lozan'la birlikte topraklarında kalan Türkleri ilaçsız, gıdasız ve sosyal haklardan mahrum bırakarak çağdışı koşullarda yaşamaya mahkûm ettiği...
- 2- Türklerin topraklarının elinden alınarak mülk edinmelerinin önlediği, Yunan mahkemelerinin bu konuda şikâyetleri dikkate almadığı...
- 3- Türk okullarındaki çocukların Arapça eğitime tabi tutulduğu, sarıklı, fesli Türklerin işbaşına getirildiği...
- 4- Batı Trakya Türklerinin mali yönden her gün daha da zayıflatıldığı...

Yazıda her paragrafta Yunan idarecilerin durumdan haberdar oldukları belirtilerek bunun sistemli bir baskı politikası olduğuna değinilmektedir.

“Türkiye’de ve özellikle İstanbul’da, Lozan Muahedesine göre, Batı Trakya’daki Türklere mukabil bırakılan Türk uyruklulardan tek Rum, hiç bir Türk idareciden ne şiddet gösterisi ne de baskı görmüştür. Bilakis, idarecilerin himaye, teşvik ve müsamahasına mazhar olmuş ve olmaktadır.”

Yazı dizisinin konusu Yunanistan’da mağarada yaşayan Türkler olmasına rağmen yazının içeriğinde mağara yaşamına dair sadece iki fotoğraf ve kısa bir girizgâh bulunmaktadır. Bunun dışında mağara ve in olarak tabir edilen yerleşim yerlerinin fotoğrafları ya da başka bir bilgi yer almamaktadır. Bu yüzden yazı dizisinin başlığı ile içeriğinin uyuşmadığını net bir şekilde söyleyebiliriz.

1964 Yılı Kıbrıs Krizi ve Hürriyet Gazetesinde Ele Alınışı

Kıbrıslı Rumların eylemlerinde Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios’un tavır ve eylemleri Hürriyet’in yakın takibine alınmış gibi gözükmektedir. Makarios’un Rum çetecilere destek verdiği, sahaya çıkarak çetecileri yönettiği haberlerde sıkça belirtilmektedir.

“Çeteci papaz faaliyette: Kıbrıs Cumhurbaşkanı papaz Makarios, Türk mücahitlerinin elinde bulunan Saint Hilarion kalesine saldırıları sırasında Rumların ağır zayıyat vermeleri üzerine, ilk defa olarak resmi çetecilerin siperlerini kontrol ederek kendilerini moralman takviye edici konuşmalar yapmıştır. Resimde papaz elinde dürbün, Türk mücahitlerinin müdafaa ettiği kaleye bakarken görülüyor.” (Fotoğrafta Makarios) (Hürriyet, 6 Mayıs 1964)

Makarios'un Türk köylülerini ziyaretleri, birlikleri denetlemesi, askeri öneme sahip noktaları teftiş etmesi gibi haberlerle Kıbrıslı Rumların örgütlü yapısına dikkat çekilirken Türklerin herhangi bir örgütlülüğüne değinilmemektedir. Rum mevzilerine karşı harekete geçenlere Türk mücahitler ismi verilirken, saldırıyı gerçekleştiren Rumlardan sadece "Rumlar" diye bahsedilmekte, kimi haberlerde Rum çeteciler ifadesine yer verilmektedir. Ancak Türk mücahitlerin örgütlülükleri, liderlerinin kimler olduğu, hangi kaynaklardan ne tür destekler aldıkları gibi konular gazete sayfalarında yer almaz.

O dönem Ada'daki Türkler arasında gayrı-resmi olarak örgütlenen Türk Mukavemet Teşkilatı ismi de gazete haberlerinde hiç yer almamaktadır. O tarihte TMT'nin gizli ve gayrı resmi bir örgütlenme olması nedeniyle henüz tanınmaması, faaliyetlerinin bilinmemesi ve bu konuda bilgi edinmenin zorluğu düşünüldüğünde adının geçmemesi normaldir. Ancak gazetenin genel haber verişi tarzına bakıldığında Kıbrıslı Rumların, "liderlerinin" direktifleri altında, örgütlü ve planlı bir şekilde hareket ederek nihai hedefleri olan ENOSİS'e yürüdükleri, Türklerin ise örgütsüz, lidersiz halde Türkiye'ye gözlerini dikerek sorunu Türk hükümetinin çözmesini bekler vaziyette oldukları tablosu yaratılmıştır. Kıbrıs Cumhurbaşkanı Yardımcısı Dr. Fazıl Küçük'ün politik ve diplomatik girişimlerine ilişkin haberler Makarios'la ilgili haberlerin yanında yok denecek kadar azdır. Bu süreçte Dr. Fazıl Küçük sürekli Türk Hükümetine bilgi veren, Kıbrıs'taki durumun Ada'daki Türkler için tahammül sınırlarını aşan bir noktaya geldiğini bildiren bir "temsilci" olarak betimlenmiştir.

Hürriyet Gazetesi'nin Ada'daki Türklerin dağınık, mazlum ve çaresiz hallerine vurgu yapmasının iki sebebi olabilir:

- 1- Türk kamuoyunu Kıbrıslı Türkler konusunda harekete geçirerek hükümete Ada'ya müdahale konusunda baskı yapmak.
- 2- Uluslararası kamuoyunda Türklerin korunması için Birleşmiş Milletler ve NATO nezdinde girişimlerin önünü açmak.

Kıbrıs'ta bulunan Birleşmiş Milletler Barış Gücü, Hürriyet Gazetesi'nin haberlerinde Kıbrıs'taki Türklerin güvenliği için yetersiz bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Bu konuda en çarpıcı haber 22 Mayıs 1964 tarihinde yapılmıştır.

Johnson Mektubuna Giden Yolda Hürriyet Gazetesi

Mayıs-Haziran 1964 tarihleri arasında, Kıbrıs'taki Türklerin uğradığı şiddet, Yunanistan'ın Ada'ya yığınak yapması, Makarios'un Ada'da ordu toplaması ile Kıbrıs meselesinin gün gün tırmanışı Hürriyet Gazetesi vasıtasıyla rahatlıkla izlenebilmektedir. Özellikle Magosa'da iki Yunan subayının vurulmasının ardından kaçırılan Türklerle ilgili haberlerde bir süreklilik gözlenmektedir.

5 Haziran 1964 gününe kadar Türk yetkililerin Ada'daki durumla ilgili olarak yoğun olarak diplomatik yollara başvurdukları Hürriyet Gazetesi'nin haberlerinden anlaşılmaktadır.

Bu süreçte herhangi bir yazarın imzası ile hükümete ya da kamuoyuna yönelik herhangi bir tavsiye yazısı yazılmamış, muhalefetin Kıbrıs konusunda hükümete yönelik eleştirilerine de sadece bir kaç haberde çok kısa olarak yer verilmiştir.

Türkiye 13 Mart 1964'te, Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios'a bir mektup göndererek saldırıların devam etmesi halinde, Türklerin haklarının Türkiye tarafından korunacağını bildirmiştir. Ancak bu diplomatik girişimin de garantör ülkeler ve Amerika Birleşik Devletleri yönetiminde yankı bulmaması üzerine İnönü tam yetki istemiş ve TBMM 16 Mart 1964'te hükümete "gerekli görüldüğünde Kıbrıs'a müdahale yetkisi" vermiştir. (Oran, 2002:687)

İsmet İnönü Nisan ayında Time Dergisine verdiği özel mülakatta müttefiklerin tutumlarını değiştirmedikçe Batı ittifakının yıkılacağını söylemiş ve "*Yeni bir dünya kurulur, Türkiye'de bu dünyada yerini alır*" diyerek batılı güçlere ciddi bir rest çekmiştir.²

O güne kadar Kıbrıs meselesini uzaktan izleyen ve dahil olmayan ABD'nin başlıca endişesinin iki NATO ülkesinin harbe tutuşması olduğu göz önüne alınırsa³ İnönü'nün ne kadar ciddi bir rest çektiği daha net görülebilir. Time Dergisi demecini izleyen günlerde İnönü'nün, "*Amerika'nın önderliğine inanıyordum, şimdi bunun cezasını çekiyorum*"⁴ sözleri de Kıbrıs meselesinde zorlayıcı diplomasi şartlarının Türkiye tarafından sonuna kadar zorlandığının ve bu meselenin çözümünde tarafı

² Cumhuriyet, 1964, 17 Nisan (Bu sözün Johnson mektubu geldikten sonra söylendiğine dair yaygın bir bilgi olsa da bunun yanlışlığı 17 Nisan 1964 gününe ait Hürriyet Gazetesi incelendiğinde açıkça görülebilmektedir.)

³ TBMM Tutanak Dergisi c:32 3 Eylül 1964, D.1, B.130, s:277

olunan “Batı İttifakı” nezdinde büyük bir hayal kırıklığının yaşandığının kanıtı gibidir. (Cumhuriyet, 18 Nisan, 1964)

Aynı günlerde, özellikle Magosa’da yaşanan hadiselerin vahim bir hal alması, kaçırılan Türklerin akıbetinin bilinmemesi, Makarios’un rehine Türklerin bazılarının öldürüldüğünü açıklaması ile Kıbrıs sorununda kamuoyunun sabrını zorlayan gelişmelerin yaşandığını belirtmek yanlış olmayacaktır. (Hürriyet, 17-19 Mayıs, 1964) Ancak Hürriyet’te bu gelişmeler sadece haber metni olarak kendisine yer bulmakta, Türk kamuoyunun tepkileri, gazete sayfalarında tek bir haberle dahi yer almamaktadır. Bu dönemde gazetenin daha çok hükümetin zorlayıcı diplomasi adımlarını takip ederek, gözlem aktarımı yaptığı dikkat çeken başka bir unsurdur.

Mayıs ayının sonuna gelindiğinde Turizm ve Tanıtma Bakanı Ali İhsan Göğüş, Kıbrıs meselesi yüzünden Türkiye ile Yunanistan arasında bir harp ihtimalinin mevcut olduğunu söylemiştir. “...Kıbrıs’a yapılması kararlaştırılan müdahalenin geriye bırakılmasından sonra Yunanlılar blöf yapıldığını iddia ediyordu. Türkiye bugüne kadar ne yapmışsa NATO’yu sarsmamak için yapmıştır. Fakat sabrın da bir sınırı vardır.” (Hürriyet, 27 Mayıs, 1964) Aynı günlerde Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel savaş tehlikesine karşı Rumların asker toplaması ve silah yığınağı yapması karşısında “Biz Rumların muntazam ordularını da gördük” çıkışı yaparak, bu toplanan kişilerin kuru kalabalıktan başka bir şey olmadığını ifade etmiştir. (Hürriyet, 1964, 27 Mayıs) Garantör devletler olan Yunanistan ve İngiltere ile Kıbrıs sorununu Mayıs ayında gizli bir oturumla görüşen NATO’nun etkili adımlar atmaması üzerine Türk basını Kıbrıs’a çıkarma yapılması fikrini sayfalarına taşımaya başlamışlardır.

Johnson Mektubunun Gelişi ve İnönü’nün Amerika Ziyareti

İsmet İnönü meseleye uluslararası arenada bir çözüm bulunamaması üzerine Kıbrıs’a müdahale kararı almıştır. Oran’a (2002, s:726) göre İnönü, Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin’in itirazına rağmen, 4 Haziran 1964 günü çıkarmadan ABD Büyükelçisi Raymond Hare’i haberdar etmiştir. Bu çıkarmadan ABD’nin haberdar edilmesi yıllar sonra araştırmacı- gazeteci Haluk Şahin’in Gece Gelen Mektup isimli kitabına da konu olmuştur. O tarihte ordu içinde Talat Aydemir’in darbe teşebbüsünün yankılarının sürüyor olması, Türkiye’nin Kıbrıs’a çıkarma yapacak teçhizata sahip olup olmaması ve çıkarma kararının diplomatik bir blöf olup olmadığı hala ciddi bir araştırma ve merak konusu olmaya devam etmektedir.

Amerikan Büyükelçisi Raymond Hare'in Kıbrıs'a hemen müdahale edilmemesi için istediği 24 saatlik mehil 5 Haziran 1964 tarihli Hürriyet Gazetesi'nde "*Amerika, Çıkarmamızı Yine Önledi*" şeklinde manşetten verilmiştir. Haber metni Hürriyet'in ana sayfasında üç bölüme ayrılmıştır. Sol sütunda İnönü'nün "*Kıbrıs İçin Kararımız Kesin*" ve Cumhurbaşkanı Gürsel'in "*Her Türü Fedakârlığı Göze Aldık*" beyanları, sağ sütunda ise Dışişleri Bakanı Erkin'in "*Kıbrıs'a Gitmemiz Mukadder*" beyanı yer almaktadır. Bu kararlılık mesajları haber metninde yer alan "*Birleşik Amerika, Türkiye'nin Kıbrıs'a çıkarma yapmasını bir kere daha önlemiş ve 24 saat mehil almaya muvaffak olmuştur.*" cümlesiyle tezat oluşturmaktadır. Ancak haberin iç sayfalardaki devamında "Amerikan Büyükelçisinin Kıbrıs çıkartmasını önlemek için çok büyük gayet sarfettiği, hatta ricalarını yalvarma derecesine çıkardığı, uzun görüşmelerden sonra kendisine bu mehilin verildiği" ifade edilmektedir. Hürriyet Gazetesi ayrıca R. Hare'in aynı gün içinde İnönü ile görüşmeye gelmesini de haber yapmıştır. Gazetecilerin "*anlaşma zemini bulunup bulunmadığı*" sorusu üzerine Büyükelçi Hare'in "*anlaşma için gelmedim*" cevabı ve ABD Başkanı Johnson'dan bir mesaj getirdiği kaydedilmiştir. Haberin devamında ABD'nin Türk hükümetine itidal tavsiye eden ve Türkiye'nin müdahalesinin bir savaşa yol açabileceğini bildiren mesajdan kısaca bahsedilmiş, mesajın mahiyeti hakkında kesin bir bilgi olmadığı aktarılmıştır. (Hürriyet, 6 Haziran, 1964)

6 Haziran tarihli Hürriyet Gazetesi'ni incelediğimizde, bir güne sığan; çıkartma kararı, Amerikan Büyükelçisinin süre istemesi, Türk yetkililerin beyanları, NATO Başkumandanının ani bir kararla Ankara'ya gelişi ve ABD Başkanı Johnson'dan gelen mesajı, aynı tema içinde izleyebilmekteyiz. Olayların hızlı seyreden akışı içerisinde gazetenin dinamik haberciliği bir kez daha görülürken Hürriyet haber metinlerindeki soğukkanlı yaklaşımın Amerika aleyhine değiştiğini de satır aralarında gözlemleyebilmek mümkündür. Ayrıca görülen o ki, R. Hare'nin getirdiği mesaja ilişkin aynı gün sadece çok kısıtlı bilgi edinilebilmiştir.

Ertesi günkü haberde Başkan Johnson'un İnönü'yü Washington'a davet etmesi üzerinde durulmuş ve gelen mesajın "halen incelendiği" yazılmıştır. İlerleyen günlerde İngiliz ve Amerikan basınında yer alan haberler Hürriyet Gazetesi tarafından tenkit edilmiş, Türklere boyun eğdirildiği, İnönü'nün Amerika'ya "çağrıldığı" yönünde Amerikan ve İngiliz

basınında yer alan haberlerin Rumların propaganda teşkilatlarının eseri olduğu, Ada'ya müdahale etmemizin haklı sebeplerinden hiç bahsedilmediği ve Rumların Amerikan kamuoyunu etkilemek için çalışmalar yaptıklarına dair görüşler haber metninin içinde yer almıştır. Aynı günlerde Rumların Türk çıkartmasından korktukları, gece BM yetkililerini yataklarından kaldırdıkları ve Atina'da alarm verildiği haberleri de sık sık geçilmektedir.

Bu noktada 6 Haziran'da Johnson mektubunun gelmesi ile Hürriyet Gazetesi'nde dikkat çekici bir söylem değişikliğinden bahsedebiliriz. 6 Haziran öncesi haber aktarımının ötesine sadece bir yazı dizisi ile geçen Hürriyet, Johnson Mektubu birlikte Amerikan karşıtı söylemlere hız vermiştir. Türklerin çabalarının dış basında çarpıtıldığı, “dost Amerikan basınında” Kıbrıs konusunun Türkler aleyhine ele alındığına dair bilgi aktarımını aşan ve kanaat bildiren haber metinleri ani söylem değişikliğinin en bariz göstergeleridir.

“*İnönü Johnson'a cevabını verdi*” başlığıyla 10 Haziran günü yayımlanan haberde İnönü'nün yazacağı mesajın Bakanlar Kurulu'nda görüşüldüğü ve aynı tonda cevap verilmesine karar verildiği okurlara bildirilmektedir. Ancak gönderildiği tarihten 10 Haziran gününe kadar Hürriyet gazetesinde Johnson mektubunun içeriği ve üslubu hakkında başka hiç bir bilgi yer almamaktadır. Mektubun kamuoyuna açıklanmaması yüzünden verilen mesajların neler olduğu bilgisinin sınırlı olduğu göz önüne alınırsa bu oldukça normaldir, ancak “*cevabın mesajla aynı tonda yazılması*” bilgisi Hürriyet Gazetesi'nin dikkatinden kaçmayan bir ayrıntıdır. Bugün diplomatik tarihin en kaba metinlerinden biri kabul edilen mektuba İsmet İnönü tarafından aynı tonda yanıt verilmediği de genel olarak kabul görmüştür. Johnson mektubuna kıyasla İnönü'nün cevabı diplomatik teamüllere uygun bir dille kaleme alınmıştır.

İnönü'nün Amerika Ziyareti

Johnson mektubunu takip eden günlerde Kıbrıs buhranı ile ilgili olarak Türkiye'nin ağırlığını koyduğuna ve nihayet NATO'nun da durumun ciddiyetini anladığına işaret eden haber metinleri çoğalmıştır. (Hürriyet, 11 Haziran, 1964) NATO Genel Sekreteri Stikker ve Amerikan Dışişleri Bakanı Ball'ın “ani” bir kararla önce Yunanistan, ardından da Türkiye'ye gelmeleri, ABD Başkanı Johnson'ın “Kıbrıs çekişmesinin bir Türk-Yunan harbi ihtimali alması ve Kuzey Atlantik İttifakının doğu cenahını yıkmaya tehlikesine karşı kesin tedbirler almaya hazır olduğunu Yunanistan

Başbakanı Papandreu'ya bildirmesi" hep Türkiye lehine gelişmeler olarak Hürriyet sayfalarına taşınmıştır.

Mektubun gelmesinin adından Hürriyet Gazetesi'nin gündemi İnönü'nün Amerika'ya yapacağı ziyaret olmuştur. Bu noktada "kanaat ve gözlem" aktaran müellifi belli yazılar döneminin başladığını söylemek yanlış olmayacaktır. Cüneyt Arcayürek, Metin Toker ve Faruk Fenik, köşe yazıları ile Amerika ziyareti öncesi ve esnasında kamuoyu açısından önemli noktalara vurgular yapan yazılar kaleme almışlardır.

İnönü ve Güvenoyu

İsmet İnönü Amerika ziyareti öncesinde TBMM'den güvenoyu istemiş, güvenoyu alamadığı takdirde Amerika ziyaretini gerçekleştirmeyeceğini ve hükümetten istifa edeceğini bildirmiştir. (Hürriyet, 17 Haziran, 1964) İsmet İnönü'nün güvenoyu olarak hareket etme isteği Kıbrıs meselesinin "milli bir dava" olarak kabulünü adeta Türkiye'ye göstermek olduğu gibi aynı zamanda dikkatle izlenecek bir temas öncesi tüm dünyaya da Türkiye'nin tezinin muhalefet olmaksızın güçlü bir şekilde ortaya koyacağına göstergesi gibi de okunabilir.

17 Haziran'da başlayan güvenoyu görüşmeleri sonucunda İsmet İnönü güvenoyu almış ve Amerika gezisine çıkmıştır. Bu görüşmeler esnasında Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel 17 ve 18 Haziran'da iki kez partileri uyararak "güvenoyu vermelerini" istemiştir. Bu haberler "*Gürsel parti liderlerine, kamuoyu vermeleri için ikazda bulundu*" cümleleriyle yansımıştır. "*Bunun bir hükümet buhranına yol açacağı ve böylesi milli bir dava ortadayken bu buhranın büyük kayıplara neden olabileceği*" ifadeleriyle güçlendirilen iki haber diğer partilerin görüşlerini de içermektedir. Sonuç olarak İsmet İnönü sadece 6 oy fark olmasına rağmen güvenoyu olarak ABD gezisine çıkma kararı almıştır. (Hürriyet, 17 Haziran, 1964)

Cüneyt Arcayürek güvenoylamasına ilişkin görüşlerini "*Başbakan bilinen mücadelelerden sonra gerçekten umduğunu bulamamış bir hükümet başkanıdır. İstifa etmemekle, umduğunu değil, bulduğunu kabul eden bir başbakan olarak iş başında kalmıştır*" şeklinde belirtmiştir.

Köşe yazısında ayrıca "*bir terazinin kefesine hislerini, diğerine ise, sorumluluğu omuzlarında Kıbrıs meselesini, hükümet buhranının nereye varacağını koyduğunu ve tarttığını gösteriyordu*" diyerek İnönü'nün

meclisteki sıkıntılı saatler boyunca yaşadıklarını da yazısına dahil etmiştir. (Hürriyet, 20 Haziran, 1964)

Burada dikkat çekici haberlerden biri Amerika cephesinde gelişen diplomasi trafiğinin yoğunluğudur. İsmet İnönü güvenoyu alamazsa Amerika'ya gitmeyeceğini belirtirken, aynı sayfada Başkan Johnson'un özel uçağını gönderdiği ve "İsmet İnönü'nün Pazar günü "mutlaka" Washington'da olması gerektiği haberi yan yana durmaktadır. Aynı tarihlerde Amerika'da Yunanistan Başbakanı Papandreu ile de görüşmeler yapılacağından bu görüşmelerin çakışmaması için İsmet İnönü 20 Haziran'da Amerika'ya davet edilmiş ancak meclis görüşmeleri ve güvenoyu oylaması nedeniyle bunun bir gün gecikebileceğini bildirmiştir. Başkan Johnson da gecikme olmaması için özel uçağını İnönü'ye tahsis etmiştir.(Hürriyet,18 Haziran, 1964)

Bu haberlerde iki husus dikkat çekicidir. Birincisi İsmet İnönü'nün güvenoyu almazsa Amerika'ya gitmeyeceğini açıklamasına rağmen, meclisteki kritik görüşmeler ve güven oylaması nedeniyle gezinin bir gün aksayacağını ABD Başkanı Johnson'a bildirmesidir. Amerika'nın kararlılığı ve İsmet İnönü'nün mecliste yaşanan tansiyona rağmen bu geziyi reddetme olanağının olmaması görüşü Hürriyet'in alt metinleri gibi değerlendirilebilir.

Türk Tezi'nin Johnson Mektubu sonrasında değişeceğine dair ilk mesaj da 21 Haziran 1964 tarihli Hürriyet'te "*Başbakan görüşmelerde Ada'nın taksimini isteyip, son çare olarak federatif devlet tezini savunacak*" şeklinde yer almaktadır. Bu zamana kadar geçerli olan Türk tezi Taksim iken "sızan bazı bilgilere göre" Amerika, Taksim ve ENOSİS tezlerinin tamamen karşısında yer almakta ve federatif devlet tezini masaya yatırmaya hazırlanmaktadır. (Hürriyet, 21 Haziran, 1964)

İsmet İnönü ve Türk Heyetini Amerika'ya götürmek üzere İstanbul'a inen ABD Başkanlık uçağına dair ayrıntılar Hürriyet'te oldukça geniş bir yer tutmaktadır. Boeing 707 tipi uçağın mürettebatındanteknik özelliklerine kadar her ayrıntının anlatıldığı uzun haberin alt metni "*ABD'nin İnönü ziyaretine ne kadar önem verdiği ve bunun için hiç bir fedakârlıktan kaçınmadığı*" şeklinde okunabilir.

İnönü'nün Amerika ziyaretinin gündeme gelmesiyle Hürriyet Gazetesi'nde Cüneyt Arcayürek ve Metin Toker'in yazı dizileri de başlamıştır. Cüneyt Arcayürek "*İnönü Başkan Johnson'u Kıbrıs Konusunda Eğitime Tabi Tutacak*" başlıklı makalesinde "*silah ve para veriyoruz, bunun*

için bizimle dost olmanız şarttır diyen bir zihniyetle kavga eder gibi çekişmekte Türk hükümeti haklıdır” ifadesini kullanmıştır. Ayrıca Arcayürek, bir türlü açıklanmayan İnönü ve Johnson mesajlarının mahiyeti öğrenildiğinde ne kadar haklı olduğumuzun görüleceğimizi de yazısına ekleyerek mektubun içeriğinden haberdar olduğunun sinyallerini vermiştir. (Hürriyet, 17 Haziran, 1964)

Bu noktada bir parantez açarsak, Hürriyet’te “sağlam bir kaynaktan alınan bilgilere göre”, “iyi duyan kaynaklara göre”, “iyi haber alan kaynaklara göre”, “adı açıklanmayan üst düzey bir yetkiliye göre” vb. ifadelerle verilen haberlerin doğruluğu ilerleyen gazete takiplerinde tüm açıklığıyla görülebilmektedir. Hürriyet Gazetesinin önemli ölçüde “içeriden” elde ettiği bilgilere dayanarak habercilik yaptığını söyleyebiliriz.

Hürriyet Gazetesi için İ. İnönü’nün Amerika gezisini kaleme alan Metin Toker de ilk yazısında Başkan Johnson’ın ancak çözüm için bir planı varsa bu görüşmenin başarıya ulaşabileceğini, İnönü’nün Johnson’a olayı gerçek boyutlarıyla anlatmak ve bir yanlış anlamayı önlemek gayesi güttüğünü belirtmektedir. (Hürriyet, 21 Haziran, 1964)

Bu yanıyla Arcayürek’in “*İnönü Başkan Johnson’ı Kıbrıs meselesi bağlamında eğitmeye gidiyor*” görüşü ile Toker’in düşünceleri uyuşmaktadır ve Hürriyet’in Amerika ziyaretine bakışı da bu düşünce etrafında şekillenmiştir. Zira Hürriyet’te Amerika ve ardından gelen İngiltere, Fransa ziyaretleri esnasında İnönü’nün performansı takdir edilerek resmedilmektedir.

“Virginia’ya inen ve geceyi Williamsburg’da geçiren İnönü, neşeli ve iyimserdir.” (Toker, Hürriyet, 23 Haziran, 1964)

“Türkiye’nin 80’lik başbakanı kendisini Langley Havaalanına getiren uçaktan eşi Mevhibe İnönü’nün elini tutarak indi.” (Hürriyet Haber Merkezi, 23 Haziran, 1964)

Amerika ziyareti boyunca en göze çarpan haberler Metin Toker’in aynı zamanda kayınpederi de olan İsmet İnönü hakkında Amerika’da başarılı bir diplomasi yürüten dinamik bir başbakan portresi çizmesidir. Mevhibe İnönü’nün zarafeti, Türk protokolü şerefine verilen davetler ve yapılan yürüyüşlere kadar gezinin her anının detaylı anlatımı, Amerika ziyaretini Hürriyet okurları nezdinde canlı, elle tutulur bir olay haline getirmiştir.

Bu geziyi Amerika’da bir ajans adına takip eden gazeteci Faruk Fenik’in haber ve analizleri de Hürriyet Gazetesi’nde kendine yer bulmuştur.

Fenik'in bakış açısının “Amerika’ya karşı yurttan büyüme başlayan rahatsızlıkla” örtüştüğünü söylemek yanlış olmayacaktır. Faruk Fenik Hürriyet’teki yazısında Amerikan basınının Türk Başbakanı’nın ziyaretiyle fazla ilgilenemediğini, zira İnönü’nün güvenoyu barajını çok zor aştığını ve Türkiye’de seçmenlerin güvenini kaybettiğini” New York Times Gazetesi’nin haberinden refere ederek köşesine taşımıştır. (Fenik, Hürriyet, 23 Haziran, 1964)

24 Haziran tarihli makalesinde de Amerikalıların “gelene ağam gidene paşam” dediklerini, Yunan Başbakanı Papandreu’nun karşılama merasimi hazırlıklarıyla birlikte Türk bayraklarının toplanarak yerine Yunan bayraklarının asıldığını özellikle belirtmiştir. Protokol hazırlıkları sırasındaki rutin bir işlemin bu şekilde gazete sayfalarına yansıtılması okurların milli hassasiyetlerine dokunmayı amaçlamaktadır.

Faruk Fenik imzasıyla Hürriyet’te 24 Haziran günü yayımlanan bir yazı iğneleyici ve alaycı üslubu ile dikkat çekmektedir. “İnönü’nün boy ölçüsünü bilmeyen Amerikalılar, damadına sordular” başlıklı yazıda İnönü’nün sıcaklığın etkisiyle terlemesine, İngilizce metni büyük bir gayretle okumasına ve durakladığı yerlerde Dışişleri Bakanı Erkin’in dudaklarını ısırmasına, mikrofon boyu ayarlanamadığı için İnönü’nün ayağının altına tabure konmasına kadar pek çok ayrıntı yer almaktadır. Fenik’in izlenimlerini aktardığı metinlerde İsmet İnönü’yü adeta küçük düşürme yaklaşımı açıkça görülmektedir.

Johnson ve İnönü temalarının politik neticesi, Amerika’nın 1959 Zürih ve Londra Anlaşmalarını tanıdığını ve Kıbrıs sorununun çözümünde bu anlaşmaları temel alacağını bildirmesi olmuştur. Hürriyet Gazetesi bu gelişmeyi “İnönü’nün Amerika’ya Kıbrıs meselesini doğru anlatabilmesi” olarak nitelendirmiştir. Ancak Amerika Türkiye ilişkilerinin üzerindeki gri perde kalkarken “harb tehlikesi”ne de dikkat çekilmektedir. Amerika’nın iyi niyetle Kıbrıs meselesine el attığı, bu yüzden Türk Başbakanı’nın ziyaretine büyük önem verdiği, ama somut bir projesinin olmadığı alt metinlerde okunabilen ana kanaattir. Amerikan basını, Türkiye-Amerika temalarından somut bir hal çaresi çıkmadığına, bu ziyaretin Başkan Johnson’un başarısız bir girişimi olduğuna değinmiştir. Amerika’da bir netice alınamaması sonrasında Kıbrıs müzakerelerinin Cenevre’de üçlü bir konferansta ele alınmasına karar verilmiştir.

İsmet İnönü ve beraberindeki heyet Amerika'nın ardından İngiltere ve Fransa'ya da birer ziyarette bulunmuştur. Hürriyet'te tüm bu ziyarete dair en ilginç ve düşündürücü ayrıntılar Türk bürokratlara yönelik eleştirilerdir. İsmet İnönü'nün Amerika'daki basın toplantısında Orhan Eralp'in tercümanlık yapması, "*basın toplantılarında tercümanlık yapması beklenen Basın Ataşesi Doğançay, lisan bilmediğinden kenara geçip oturmuştur*" şeklinde açıklanmıştır. Orhan Eralp'in de çevirisini yaptığı soruları eski Türkçe yazdığı ve İnönü'nün ikazı üzerine yeni Türkçe'nin zor geldiğini belirmesi de aynı haber içinde yer almaktadır. (Hürriyet, 26 Haziran, 1964)

Türk Dışişleri yetkililerinin yurtdışı gezisi boyunca süreci iyi yönetemediklerini Metin Toker 5 Temmuz 1964 tarihli Hürriyet Gazetesi'nde hususi bir yazı olarak kaleme almıştır. Bu yazının neredeyse her satırı zamanın diplomatlarını ve Türkiye'nin o günkü diplomasi yeteneğini eleştirir tarzdadır. Hariciyecilerin yurtdışında ilişki kurmakta zorlanmaları, lisan bilmemeleri, kendilerine Türkiye tarafından verilen ödenek ve harcırahları burada mülk almak üzere biriktirdikleri, hatta sadece sandviç yemekten verem oldukları, davetlere katılmadıkları ve dünyadaki gelişmeleri takip etmedikleri yazıda üstüne basılarak vurgulanan konular arasındadır. Papandreu'nun Washington temasları sırasında yaptığı konuşma metninin ancak 24 saat sonra tercüme edilmesiyle birlikte İsmet İnönü'nün "*24 saattir bir nutku getirip bana gösteremediniz. Bunu hiç unutmayacağım, biliniz ki unutmayacağım*" demesi de Metin Toker tarafından aktarılmaktadır.

Johnson Mektubu ve ardından gelen diplomatik çözüm arayışlarında kesin bir hal çaresine kavuşmayan Kıbrıs sorunu 1974 yılında Türkiye'nin Kıbrıs Barış Harekatını başlatması ile bir yeni aşamaya geçmiştir. (Oran, 2002: 747)

5 Mayıs - 5 Temmuz 1964 Hürriyet Gazetesi Kıbrıs Haberlerinde Sayısal Veriler

Toplam haber sayısı	228
Manşet sayısı	57
Haberlerdeki toplam kelime sayısı	42.603
Kullanılan fotoğraf sayısı	41
Haber metinlerinde geçen Makarios kelimesi	112

Haber metinlerinde geçen “Dr. Fazıl Küçük” kelimesi	5
Haber metinlerinde geçen “Türk Mücahitler” kelimesi	7
Haber metinlerinde geçen “Rauf Denктаş” kelimesi	3
Haber metinlerinde geçen “Rum Çeteciler” kelimesi	8
Haber metinlerinde geçen “Yunan Sürüleri” kelimesi	2
Haber metinlerinde geçen “Türk Cemaati” kelimesi	12
Haber metinlerinde geçen “Yunan-Yunanistan” kelimeleri	184

Sonuç

Kıbrıs sorunun önemli bir dönemecini oluşturan 1964 Johnson Mektubu bugün de yakın tarih araştırmacılarının ilgisini çekmekte ve mektup üzerindeki tartışmalar devam etmektedir. Johnson Mektubu Türkiye’de ABD’ye yönelik algıları değiştirdiği kadar Kıbrıs sorununun seyrini de değiştirmiştir. Bu süreçte incelenen Hürriyet Gazetesi dönemin atmosferini yansıtmaması ve kamuoyu algısını etkiler tarzındaki haberciliği ile hem yakın tarihin önemli bir safhasını oluşturan Kıbrıs sorunu hakkında, hem de Türk basınının milli meseleler karşısında takındığı tutumla ilgili önemli veriler sunmaktadır.

Kıbrıs haberleri Mayıs 1964’te manşetten verilmekte ve haber metinleri ana sayfada fotoğraflarla desteklenmektedir. Bu süreçte Hürriyet’teki izlek, dinamik ve heyecanlı bir habercilik üslubuyla, kesin bir yargı oluşturmaktan Ada’daki mezalime dikkat çekmek, hükümetin uluslararası girişimlerini ve diplomatik çabalarını derleyerek duyurmak, Kıbrıslı Rumların örgütlülüğünü ve silahlanmasını vurgulayarak Kıbrıslı Türklerin yaşadığı güvenliksiz ortama dikkat çekmek olarak özetlenebilir. Özellikle Makarios’la ilgili haberlerin yanında Dr. Fazıl Küçük’ün adının geçtiği haberlerin neredeyse yok denecek kadar azlığı bunun en büyük göstergesidir.

“Yunanistan’da Mağarada Yaşayan Türkler” yazı dizisi Hürriyet’in milliyetçi bakış açısını kavramak açısından özel bir yere sahiptir. Bu yazı dizisinin en can alıcı noktası da Lozan’dan bu yana Türkiye’deki hiç bir Rum’un herhangi bir baskıya maruz kalmadığının özellikle belirtilmesidir. Yazı dizisi bu yönüyle Hürriyet’teki milliyetçi söylemi en net şekilde yansıtan bir metindir.

Hürriyet bu dönemde Kıbrıs'ta yaşanan gerilimli ve çatışmalı atmosferi haber metinlerinde tek taraflı olarak ele almıştır. Gazete haberlerinde karşılıklı çatışma ya da öldürülen Rumlara dair hiç bir haber yer almamış, Makarios önderliğindeki Rumların örgütsüz, silahsız ve mazlum Türkleri katlettiği düşüncesi yaratılmaya çalışılmıştır. O dönemde Türklerin Ada'da Rumlar kadar örgütlü ve teçhizat sahibi olmamaları bir yana Kıbrıs meselesinin önemli bir aktörü olan Mücahitlere bile sadece iki metinde birer cümle ile yer verilmiştir.

Kıbrıs Türklerinin içinde bulunduğu durumla ilgili başta Türkiye olmak üzere uluslararası güçlere yüklenen misyon Hürriyet Gazetesi incelemesinde açıkça görülebilir. Sürekli diplomatik ataklar yapan ve Kıbrıs konusunu ana gündemine alan İnönü hükümetinin her adımı gazete sayfalarına taşınırken Birleşmiş Milletler Barış Gücünün Ada'daki katliam ve baskıları durdurmak konusunda yetersiz olduğu görüşü hâkimdir.

Johnson Mektubundan önce Kıbrıslı Türkler hakkında haber bazında devam eden ve Rumların baskılarına değinen habercilik, mektubun gelmesiyle birlikte İnönü Hükümeti'nin desteklenmesine evrilmiştir.

Bu süreçte Türk hükümetine yönelik eleştirel bir üslup kullanılmamış, kamuoyu tepkileri gazete sayfalarına yansıtılmamış ve dönemin başbakanı İsmet İnönü'yü destekleyici bir tutum takınılmıştır. Gazete haberleri bütünlüklü bir bakış açısıyla incelendiğinde bu zor ve diplomatik açıdan akılcı manevralar gerektiren sürecin İsmet İnönü gibi deneyimli bir devlet adamı sayesinde aşılabileceği fikri hâkimdir. ABD, İngiltere ve Fransa ziyaretlerinin, Kıbrıs sorununa bir hal çaresi bulunmamış olsa da, İsmet İnönü'nün çabaları ile uluslararası boyutta haklılığımızı ispat ettiğimiz ve Kıbrıslı Türklerin korunmasına yönelik en akılcı yoldan çözümlerin arandığı diplomatik girişimler olarak yansıtılması, Hürriyet'in o günlerde Kıbrıs meselesi özelindeki yayın politikasının özünü oluşturmaktadır.

Johnson Mektubu'nun gelişiyile birlikte gazetede "kişi kanaatlerini bildiren" yazılar da yer almaya başlamış ve İnönü'nün yurtdışı gezisinin ayrıntıları Metin Toker, Faruk Fenik gibi gazetecilerin ağzından özel yazı dizileri aracılığıyla aktarılmıştır. İsmet İnönü'nün çabalarının takdir edilerek anlatıldığı gazetede Faruk Fenik'in yazıları aykırılığı ile dikkat çeker. Bu yazılar gerek üslup, gerekse hâkim yayın politikasının dışındaki bir görüşün

gazetede kendine yer bulabilmesi yönüyle ayrıca incelenmeye değer niteliktedir.

Araştırmaya dahil olan dönemde Hürriyet, dönemin Türk hükümetini destekleyici bir tutum takınmış ve milliyetçi bir yayın politikası izlemiştir. Gazetenin bu anlamda Kıbrıs'ı temel alarak milliyetçi söylemi yükselttiği ve ulaştığı yüksek tiraj ile kamuoyu düşüncelerini etkilediği kabul edilebilir.

Dinamik ve sürükleyici habercilik tarzı, bu çalışmaya konu olan iki ay boyunca toplam 44.623 kelime ile manşetinden Kıbrıs sorununu indirmemesi ile Hürriyet Gazetesi, Johnson sürecini inceleyen tüm araştırmacılar için değerli bir arşiv niteliğindedir. Cüneyt Arcayürek'in 1966 yılında Johnson mektubunu Hürriyet'te manşetten açıklaması da gazetenin bu olay özelindeki ayrıcalıklı konumunu pekiştirmektedir.

Kaynakça

- ARMAOĞLU, Fahir (1999) 19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914), Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları
- ARMAOĞLU, Fahir (1983) 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, Ankara, Türkiye İş Bankası Yayınları
- BAĞCI, Hüseyin (1990) Demokrat Parti Dönemi Dış Politikası, Ankara, İmge yayınevi
- Braudel F. Akdeniz ve Akdeniz Dünyası Cilt 2 (1990), Çeviren: M. Ali Kılıçbay, İstanbul, Eren Yayıncılık
- Çay, Abdulhaluk (1989) Kıbrıs'ta Kanlı Noel-1963, Ankara Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü,
- DEBEŞ, Taçgey (1993), Sir Ronald Storrs'un Anıları, KKTC, Mez-Koop Bank Kültür Yayınları
- FIRAT, Melek (2001), 1945-1960 Yunanistan'la İlişkiler," Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Ed. Baskın Oran, İstanbul, İletişim Yayınları
- GAZİOĞLU Ahmet (1996), İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II (1878-1952) Enosis Çemberinde Türkler, İstanbul, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi
- GÜREL, Şükrü Sina (1984) Kıbrıs Tarihi 1878-1960, Ankara
- HÜLAGÜ, Metin, Türkiye Yunanistan İlişkilerinde Kıbrıs, http://www.metinhulagu.com/images/dosyalar/2012022920708_0.pdf (e.t.19.05.2013)
- KALELİOĞLU, Oğuz (Mayıs 2008) Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi S 41
- KESER, Ulvi, ve AKGÜN Serdal, (2015) "Stratejik Güvenlik Bağlamında Doğu Akdeniz ve Kıbrıs Adasının Stratejik Pozisyonu Üzerine Bir Değerlendirme", Lefkoşa, Kıbrıs-Akdeniz Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları,
- Kıbrıs'ta İlk Türk Konsolosluğu: <http://nicosia.emb.mfa.gov.tr/MissionChiefHistory.aspx>
- OBELİNG, Pierre (1987) Bella Pais'e Giden Yol, Çeviren: Mehmet Doğan, Ankara
- ORAN, Baskın (2002), Türk Dış politikası, İstanbul, İletişim Yayınları
- TOPUZ, Hıfzı (1973), Türk Basın Tarihi 100 Soruda, İstanbul, Gerçek Yayınevi
- SARINAY, Yusuf (2000), Osmanlı İdaresinde Kıbrıs-Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel müdürlüğü, Osmanlı Arşivleri Daire Başkanlığı, Yayın No: 43
- Şahin, Haluk (1987) Gece Gelen Mektup, İstanbul, Cep/Belgesel
- ŞENER, Bülent (2013) Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, sayı: 205, İstanbul, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı
- TBMM Tutanak Dergisi c:32 3 Eylül 1964, D.1, B.130

